

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОСТІ ЯК ФАКТОР ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

MIGRATION PROCESSES OF THE PRESENT AS A FACTOR OF POLITICAL TRANSFORMATION

Швець С.Л.,

аспірант кафедри політичних наук і права

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Аналізуються трансформаційні процеси в європейських країнах під тиском міграційних процесів. Розглядаються парламентські вибори в окремих країнах із метою дослідження причин приходу до влади правих політичних партій. Аналізуються програми європейських праворадикальних політичних партій, які виступають з ідеями трансформації міграційної політики, що дало їм змогу отримати місця в урядах. Досліджується зв'язок міграційних процесів та процеси «медіатизації» політики.

Ключові слова: імміграція, міграційний процес, міграційна політика, парламентські вибори, радикалізм, «медіатизація», «персоніфікація».

Анализируются трансформационные процессы в европейских странах под давлением миграционных процессов. Рассматриваются парламентские выборы в отдельных странах с целью исследования причин прихода к власти правых политических партий. Анализируются программы европейских праворадикальных политических партий, выступающих с идеями трансформации миграционной политики, что позволило им получить места в правительствах. Исследуется связь миграционных процессов и процессы «медиаизации» политики.

Ключевые слова: иммиграция, миграционный процесс, миграционная политика, парламентские выборы, радикализм, «медиаизация», «персонификация».

The article is analyzed the transformational processes in European countries under the pressure of migration processes. The parliamentary elections in some countries are considered for the purpose of analyzing and studying the coming to power of right-wing political parties. There were analyzed the programs of European right-wing radical political parties that are in favor of the transformation of migration policy, which allowed them to get seats in the government. It is studied the connection between migration processes and the processes of "mediaization" of politics.

Key words: immigration, migration process, migration policy, parliamentary elections, radicalism, "mediaization", "personification".

Постановка проблеми. Політична активність іммігрантів здійснює широкий вплив на політичні процеси в країнах-реципієнтах. Фактор імміграції може стати каталізатором трансформацій та розвитку політичних процесів, переходом до зміни впливів на політичній арені. Політичний міграційний процес представляє собою взаємодію кількох акторів. З одного боку, це громадянське суспільство, а також іммігранти та їх групи, організації, що займаються захистом прав і свобод іммігрантів, політичні партії; з боку держави – це законодавчі, виконавчі та судові органи на всіх рівнях влади. Тобто актори, що беруть участь у політичному міграційному процесі, можуть бути індивідуальними та груповими, інституційними та неінституційними. В демократичних країнах явища багатопартійності призводять до проявів полярних поглядів на загальний концепт міграційної політики загалом, що, своєю чергою, може трансформуватися до політичної кризи в країні під час парламентських виборів на фоні загальної міграційної кризи, як показує практика деяких європейських країн (Німеччина, Франція, Італія). Питання, пов'язані з міграцією та міграційною політикою, дедалі частіше з'являються в програмних документах політичних партій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впливу міграційних процесів на трансформацію політичного поля країн стало широко досліджуваною в останні роки, у зв'язку з трансформаціями, що відбуваються в окремих європейських країнах. Це питання є у фокусі таких дослідників: І. Темірової, О. Малиновської, М. Куррилича, В. Бідак, У. Садової, В. Пальтцера та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати стан трансформаційних процесів в країнах Західної Європи (на прикладі Німеччини, Франції та Італії), країн Центральної та Східної Європи (на прикладі Австрії та країн Вишеградської групи) та визначити тенденції зміни політичного вектору під тиском міграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес впливу міграції на політичні трансформації є двостороннім. У числі політичних трансформацій, рушійною силою яких виступає міграція, аналізується не лише поява нового типу політичних спільнот мігрантів, здатних виступати як політичне лобі для трансформації політичного режиму з трансляцією в чинний політичний порядок нових політичних практик, а й трансформація партійної

системи приймаючої держави. Збільшення політичної активності мігрантів трансформує політичний вектор громадян країни-реципієнта. Дедалі більшу популярність отримують політики і партії, що виступають за обмеження потоків міграції та мінімізації їх впливу на життя суспільства. Тобто, зростання міграційних потоків, політична діяльність мігрантів і пов'язані з нею трансформаційні процеси, разом із відокремленим розвитком міграційних спільнот, призводять до зростання популярності ультраправих партій і організацій, які закликають до захисту своєї національної ідентичності.

У країнах-реципієнтах починають утворюватися нові численні міграційні меншини, які утворюють власні політичні спільноти, що чітко усвідомлюють свою етнічну і політичну специфіку, свої інтереси і можливості їх відстоювання в ареалі нового проживання. Інтереси такого електорату відображаються в програмах політичних партій, змінах до міграційної політики та виборчому законодавстві. Це викликає реакцію місцевого населення, яка нерідко переростає в нетерпимість, що виявляється не тільки на побутовому, але й суспільному рівні. За наявності такого електорату ці самі позиції починають з'являтися і в програмних документах політичних партій, які мають правоконсервативну спрямованість. Тобто ідея синтезу і різноманіття культур змінюється прагненням до «жорсткої інтеграції» мігрантів в європейське суспільство, або на умовах компромісу цивільні права дотримуються в тому обсязі, в якому вони не вступають у протиріччя з національними інтересами та культурними традиціями приймаючих держав. Однак це лише доводить необхідність для трансформації міграційної політики з метою зниження рівня напруженості в суспільстві. Проблеми міграції відображаються у передвиборчих стратегіях політичних акторів у виборчих кампаніях.

Найяскравіше ці процеси проявляються в таких країнах Європейського Союзу, як Німеччина, Франція та Італія, як тих, які найбільше постраждали від міграційної кризи. Але цікавими є і позиції урядів таких країн щодо внутрішньої міграційної політики, як Австрія, Угорщина, Словаччина, Чехія та Польща, які зайняли протилежну позицію до подолання міграційної кризи в цілому. Ці країни є різними за своїм ставленням до міграційної кризи Європейського Союзу 2015 р. та політичними методами її подолання, але їх об'єднує наявність правих політичних сил, які в більшості з них під час останніх парламентських виборів, що відбулися після 2015 р., змогли прийти до влади або ж отримати місця в парламенті.

Перша група країн, що розглядаються, належать до типу країн із «м'якою» міграційною політикою. Це такі країни, як Франція, Італія та Німеччина. Такий тип міграційної політики був викликаний

історико-культурним розвитком країни (Франція), трудовою міграцією та необхідністю в ній (Італія), а також наявністю міграційної політики з концепцією мультикультуралізму (Німеччина). Але міграційні процеси 2015 р., пов'язані з великою кількістю одночасних міграційних потоків, призвели до великої кількості іммігрантів у цих країнах, а також до появи опозиційних сил, що виступали проти розміщення їх усередині країн.

Результати останніх парламентських виборів у Німеччині у вересні 2017 р. свідчать про радикалізацію політичних поглядів населення країни та підтримку партії такого напрямку, а саме проходження отримання 13% голосів виборців сучасної молодії правоконсервативної партії «Альтернатива для Німеччини». Успіхи цієї партії відображають політичну турбулентність Німеччини, що спричинена рекордною кількістю іммігрантів у країні. Тобто імміграційна політика держави викликає незадоволення громадян країни, це й спричинює падіння рейтингів Християнського демократичного союзу та критику на адресу канцлера Ангели Меркель. Причому партія отримала більшість саме в тих землях, де спостерігається значний відсоток іммігрантів. Вперше за останні шістьдесят років у Німеччині до бундестагу пройшла партія правої спрямованості. У своїй програмі партія закликає до охорони внутрішніх та зовнішніх кордонів, критикує політику мультикультуралізму як таку, що не виправдала себе, має заклики до національної самоідентичності німців. Також у програмі партії прописано вимоги вжити заходів проти утворення «паралельних мусульманських світів» (маються на увазі замкненні анклавні та іммігрантські гетто), що живуть за шаріатськими законами і дедалі більше відділяються від німецького суспільства. Однією із вимог є заборона припинення фінансування мечетей із-за кордону, тобто припинення лобювання інтересів країн-донорів у приймаючих країнах [3, с. 54]. Вимогами щодо запобігання міграційної кризи безпосередньо в Німеччині стала потреба в трансформації чинної міграційної політики та чіткого обмеження та поділу біженців і нелегальних мігрантів, але надалі не надається жодних коментарів щодо методів здійснення. Також пропонується трансформація політики інтеграції мігрантів та забезпечення її на всіх рівнях.

Також партія пропонує регулювати проблеми міграції засобами допомоги країнам-донорам імміграції, врегулювання в них конфліктних ситуацій [3, с. 35–36]. Варто зазначити, що набирання популярності цієї політичною силою вказує на незадоволення населення міграційною політикою держави загалом, тобто на наявність прихованих протестних настроїв у суспільстві. Невирішеність цих проблем може негативно вплинути на наявну політичну систему Німеччини загалом, а також

може призвести до процесів редемократизації в державі.

Ситуація з переважанням правих сил на парламентських виборах 2017 р. склалася і в Італії, де також є проблема з нелегальними мігрантами та біженцями. Програми політичних партій є схожими з партіями «правого» спрямування Німеччини, що, своєю чергою, детермінувалося економічною та політичною кризою всередині країни, а також посилювалося міграційною кризою 2015 р. Надзвичайна ситуація, що склалася з мігрантами на острові Лампедуза, і перспективи розселення мігрантів по всій території Італії негативно вплинули на громадську думку, яке традиційно вирізнялося толерантністю щодо мігрантів та сприяло деескалації конфліктів між іммігрантами та суспільством. Місцева влада також підтримала населення в негативному ставленні до іммігрантів, чим підвищила власні рейтинги на місцевих та регіональних виборах. У березні 2016 р. спецслужбами Італії була направлена в парламент доповідь про високий рівень терористичної загрози в країні. За оцінками фахівців, терористи можуть проникати на італійську територію не з потоками біженців із Північної Африки, а з балканських країн, за якими проходить один із маршрутів мігрантів [9]. За результатами опитування американського дослідницького центру «Pew Research Center», 47% громадян Італії звинувачують мігрантів у зростанні злочинності, і 46% громадян побоюються зв'язків мусульман в Європі з радикалами. Цими настроями скористалися правополітистські партії («Ліга Півночі», «Народ свободи») і праворадикальні об'єднання – «Праві», «Нова сила», «Національний Альянс» та «Націоналістична Партія Італії» (НПІ), що звинувачують уряд у бездіяльності. Також основними тезами їх політичної програми є зменшення обсягів імміграції та депортації нелегальних мігрантів із країни [1].

Протестні настрої громадян проявилися і на місцевих виборах у Франції 2015 р., де активною політичною силою був «Національний фронт» на чолі з Марін Ле Пен. Незважаючи на те, що партія програла вибори і не змогла отримати більшість у регіональних парламентах, але, натомість, там були сформовані сильні фракції. Сучасна програма партії трансформувалася, і називати «Національний фронт» правою силою некоректно, але залишилася її націоналістична спрямованість. До парламентських виборів у Франції 2018 р. очільниця партії Марін Ле Пен підготувала 144 пункти своєї передвиборчої програми, в яких національні інтереси були пріоритетними. Щодо міграційних процесів партія має досить категоричну позицію. У 144 пунктах є позиції про скорочення міграції (до 10 тисяч в рік), заборону мігрантам привозити у Францію членів своїх родин, скасування автома-

тичної видачі французького громадянства за фактом народження на французькій землі і, зрештою, висилку всіх нелегалів на їх батьківщину. Це не є проявом толерантних та демократичних відносин, але цілком відповідає спрямованості партії та запропонованій концепції створення національної держави. В наявній програмі є загроза громадянського конфлікту, адже боротьба проти радикалізму може перерости в боротьбу проти релігії, тому необхідний баланс при захисті політичних прав громадян країни та проведення міграційної політики без ризику притиснення прав національних меншин [10]. Своєрідною відповіддю на виклик імміграції є внутрішня політика урядів Австрії, Угорщини, Чехії, Словаччини та Польщі. Ці країни можна об'єднати за принципом «жорсткої» позиції щодо іммігрантів та безпосередньо міграційної політики. Головний предмет критики праворадикальних партій – міграційна політика європейських урядів і, насамперед, канцлера Німеччини Ангели Меркель, яка стала символом політики відкритих дверей [2]. Дострокові вибори 2017 р. в Австрії стали відповіддю на політичну кризу Європейського Союзу загалом та показали зростання популярності правих партій у країні. Результати виборів збіглися з результатами австрійських екзит-полів, і більшість місць в австрійському бундестазі отримала Австрійська народна партія на чолі з Себастьяном Курцом [13]. Нині завдання Себастьяна Курца полягає в тому, аби стримати правопопулістську партію та присікти найгостріші прояви націоналізму. Новий курс полягає на вирішенні проблем із міграцією всередині транзитних країн, а також йдеться про ускладнення процедури отримання статусу біженців [5]. З позиції регіональної політики є вірогідність спільного політичного курсу з країнами «Вишеградської четвірки» через спільний вектор міграційної політики та її «жорстке спрямування». Успіх партії свідчить про потенційну зміну парадигм у політичному житті країни, а також про формування нової суспільно-політичної культури, що базується на національних цінностях та культурі [12]. Трансформації парадигми сприяла політична криза Європи 2015 р., що була спричинена кількома масштабними міграційними хвилями. Результатом політичних змін стали зміни в міграційній політиці, що призвело до зменшення кількості в'їздів до країни, а також збільшення кількості депортованих іммігрантів та заборону на ісламські політичні організації.

Країни Вишеградської групи показують єдність у питанні міграційних процесів та подолання міграційної кризи, а також виступають проти міграційних квот, запропонованих Німеччиною. На парламентських виборах в Угорщині перемогла правоконсервативна партія «Фідес» прем'єр-міністра Віктора Орбана. Цікавою є передвиборча

програма, в якій проголошується стримання міграційних потоків, «жорстка» міграційна політика, зменшення кількості мігрантів всередині країни. У заявах Віктора Орбана акцентовано на тому, що Угорщина має «залишатися угорською», що дає змогу свідчити про несприйняття політики мультикультуралізму та жорстку асиміляцію мігрантів, які вже проживають в Угорщині [8]. Політичний курс Угорщини у справах міграції тримає певний вектор вже кілька років. Правляча партія «Фідес» переживала політичну кризу в 2014 р., але значно покращила свої рейтинги серед виборців у 2015 р., виступивши з анти-міграційними заявами та критикою політичного курсу Європейського Союзу. В 2016 р. прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан та правляча коаліція стали ініціаторами «референдуму про квоти», який показав протест населення загалом проти іммігрантів. Змінився вектор протестних настроїв «влада-населення», що показує наявність політичної кризи та несприйняття дій правлячої партії, і водночас протест «населення-мігранти» та небажання інтегрувати їх у своє суспільство, що, своєю чергою, також має національні особливості та відсутність належної політики інтеграції.

На парламентських виборах в Польщі 2015 р. партія «Кукіз'15» отримала третє місце та 42 місця в Сеймі. Фактично електорат П. Кукіза склали студенти (40,3%) та молодь (41,4%, порівняно з лише 3,8% у віці старше 60-х років) [6, с. 115]. Партією був ініційований збір підписів за проведення референдуму, на якому вирішувалися б проблеми з прийомом іммігрантів та їх прийомом за квотами Європейського Союзу.

У березні 2016 р. відбулися парламентські вибори в Словачії, на яких успіх отримала праворадикальна партія Маріана Котлеба «Народна партія – наша Словачія». Новим на цих виборах було те, що ніколи в словацькій політиці в парламенті не було вісім партій. І особливістю є те, що серед них шість – це праві партії. Це демонструє досить велику фрагментацію правого спектра політики [4]. Антиіммігрантська програма М. Котлеба і його партії зацікавила чимало молодих виборців у тих районах Словаччини, які страждають від бідності і соціального розшарування. Також партія виступає проти міграційних квот, висунутих Європейським Союзом. Тобто характерною рисою нинішнього політичного ландшафту в Словаччині є присутність на регіональному рівні і в парламенті праворадикалів із відверто фашистською ідеологією. Партія використала загальноєвропейську проблему з міграцією на місцевому рівні, але міграційна криза для Словачії є штучною. За весь час міграційної кризи офіційно притулку попросили лише 15 осіб, що на фоні інших країн Вишеградської групи є мізерним, але антиіммігрантські заклики правих та екстремістських пар-

тій виставляють проблеми з міграцією в Словачії на перше місце.

У 2017 р. відбулися парламентські вибори в Чехії, які також продемонстрували відносну «стабільність» у регіоні з питань міграційної політики та показали вплив міграційних процесів на виборчі кампанії і виборчий процес, подібний до Австрії, Угорщини, Польщі та Словаччини. Перемогу здобула «Партія незадоволених громадян» (АНО), програма якої будується на популізмі. Але цей випадок унікальний. АНО не є ні правою, ні лівою партією. Тому порівняння з «правими» популістами з Німеччини та Франції не є правомірним. Не останнє питання займає міграційна політика, а також коментарі очільника партії Андрія Бабіша щодо союзників у міграційному питанні з боку Австрії та країн Вишеградської групи. Міграційні процеси та питання міграційної політики стали одними з впливових факторів щодо обрання цієї партії виборцями. Також вагомою політичною силою, яка посіла третє місце на виборах та отримала місця в парламенті, є партія «Свободи та прямої демократії», лідер якої Томіо Окамура відкрито та агресивно виступає не лише проти мігрантів, а й висуває досить радикальні лозунги проти національних меншин [7].

Міграційні процеси викликають напруженість у відносинах між елітами і звичайними громадянами, які втрачають довіру і до лівоцентристських, і до правоцентристських, і до технократичних урядів. Також збільшується недовіра громадян до наднаціональних структур і механізмів. Тобто міграційна криза детермінує кризу легітимності політичної системи, і тим менше залишається довіри виборців до політичної системи. Незважаючи на те, що більшість країн ЄС почала трансформувати власну міграційну політику та виробляти національні міграційні стратегії на національному, регіональному та місцевому рівнях (інтеграційна політика, квоти, розселення, закриття кордонів тощо), визнається, що практично на всіх рівнях це було зроблено запізно. Відповідно, коли громадянське суспільство знаходиться в постійному стресі через економічні проблеми, терористичні загрози, злочинності, тоді і зростає попит на політиків-популістів, які чуйно вловлюють настрої і заклопотаність населення і обіцяють прості рішення, створюючи політичний образ іммігранта як ворога.

Якщо проаналізувати результати виборів політичних партій «правого спрямування», то в більшості країн можна спостерігати певні тенденції. Вони впливають на внутрішню політику своїх країн, беручи участь в урядах або підтримуючи їх, але вони також формують суспільний дискурс двома або трьома темами, які постійно утримують, тобто це не ефемерний або маргінальний політичний феномен. З іншого боку, право-популістські

партії, через харизматичність форм влади, можуть отримувати досить нестабільну підтримку у населення. Якщо проаналізувати підсумки виборів за останні десять років, то їх результати підпорядковані коливанням кон'юнктури. Так, кількість відсотків, мінливий від виборів до виборів, вказує на те, що правий популізм прив'язаний до політичних настроїв мас. І самі право-популістські партії виникають і зникають, не будучи стійкими величинами.

Популярність «правих партій» істотно залежить від харизматичної фігури лідера. Політика завжди потребує «передачі змісту», тобто в медіальних фігурах, які спілкуються з електоратом. Однак щодо популізму це питання сутності, оскільки лідери надають партіям і рухам авторитарний і недемократичний спосіб. У сучасному політичному просторі спостерігається тенденція медіатизації політики, що, своєю чергою, сприяє зміні співвідношення сил партійних функцій через зменшення ролі партійного апарату, більш безпосередній зв'язок партійних лідерів із виборцями, посилення персоналізації політичного лідерства та стимулювання «деполітизації» партійної основи [11, с. 49].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, посилення попу-

лярності праворадикальних партій є результатом інтенсифікації міграційних процесів та відсутністю модернізованої міграційної політики, що містила б в собі елементи двосторонньої інтеграції та адаптації. Проблеми міграції та загальноміграційної політики призвели до посилення недовіри щодо урядів та політичних еліт. Також посилення правих партій викликала політика мультикультуралізму, яку помилково сприймають за політику інтеграції, що призвела до ескалації конфліктних ситуацій між громадянським суспільством та мігрантами, а також суспільством і владою. Персоналізація політичних партій та «медіатизація» політики є однією із відповідей на міграційний виклик, але це не є однозначною причиною сучасної політичної тенденції. Також міграційні процеси сприяють формуванню у засобах масової інформації образу політичного лідера, який висловлює певні політичні ідеї з приводу міграційних питань, що, своєю чергою, формує образ країни-реципієнта, куди намагаються потрапити іммігранти. Тобто під впливом мас-медіа потенційні мігранти приймають рішення про переїзд і вибирають напрям свого руху, що призводить до перенаселення окремих регіонів або країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арбатова Н.К. Феномен правого и левого популизма в странах ЕС. URL: https://www.imemo.ru/files/File/ru/materials/Fenomen_doklad.pdf
2. «В Австрії обирають парламент...» / Новини DW.com. URL: <http://www.dw.com/uk>
3. Программа для Германии: Альтернатива для Германии. URL: <https://www.afd.de/grundsatzprogramm/>.
4. Сирук Н. О неожиданностях и парадоксах словацких выборов. Газета «День». URL: <http://m.day.kyiv.ua/ru/article/den-planety/o-neozhidannostyah-i-paradoksah-slovackih-vyborov>.
5. Austria swears in EU's youngest foreign minister Sebastian Kurz / The BBC News. URL: <http://www.bbc.com/news/25407573>.
6. Bartosz Napieralski Political Catholicism and Euroscepticism: The Deviant Case of Poland in Comparative Perspective. Routledge Series on Russian and East European Studies, 2017. 234 p.
7. Czech election: Billionaire Babis wins by large margin / BBC News. URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-41708844>.
8. Hungary is a country of a brave people / MTI-Fidesz. URL: <http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/news/hungary-is-a-country-of-brave-people/>
9. Italy terror threat rising / ANSA.en. URL: http://www.ansa.it/english/news/lifestyle/arts/2016/03/02/italy-terror-threat-rising_6d34f529-0bf2-4e2a-a086-a109ba3cdd38.html.
10. Marine Le Pen promises liberation from the EU with France-first policies. URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/feb/05/marine-le-pen-promises-liberation-from-the-eu-with-france-first-policies>.
11. Mazzoleni Gianpietro Populism and the Media [Twenty-First Century Populism]. Palgrave Macmillan, 2008. Pp. 49–64. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230592100_4.
12. Sebastian Kurz: official web-site. URL: <https://secure.sebastian-kurz.at/en/>
13. The Austrian People's Party. URL: <https://www.oevp.at/English>